

Významné aspekty současné recepce pojmu odpovědnosti – idea ontologické odpovědnosti v době neodpovědnosti

Autor: Sebastian Jirgl

Abstract

Significant aspects of the current reception of the concept of responsibility – idea of ontological responsibility at the time of irresponsibility. – The contribution deals with important aspects of the current reception of the concept of responsibility in the present hypermodern age. It seeks to emphasize the importance of understanding the concept of responsibility, primarily as an idea of ontological responsibility in today's age of irresponsibility. The contribution points out the major problems that are associated with the selected issues, trying to bring a broader context. The contribution gradually specifies the individual contexts and points out the interconnectedness of individual undesirable facts, which are evident in today's society and negatively affect our understanding of the concept of responsibility.

Keywords: responsibility, ontology, degradation, postmodern, technology

Klíčová slova: odpovědnost, ontologie, úpadek, postmoderna, technologie

Úvodem

Príspevek se zabývá významnými aspekty současné recepce pojmu odpovědnosti, potažmo ideou ontologické odpovědnosti v době neodpovědnosti. Snaží se zohlednit zvolenou problematiku v širších souvislostech. Mezi tyto významné aspekty lze řadit větší počet jednotlivých skutečností, které každé samy ze sebe poměrně výrazným způsobem ovlivňují současné vnímání a uchopování pojmu odpovědnosti. Zmíněná recepce tohoto fenoménu je výrazným způsobem utvářena v důsledku dnešní doby, pro kterou lze najít velké množství odpovídajících charakteristik. O současnosti můžeme hovořit jako o době hypermoderní, postfaktické, do jisté míry jako o době postmoderní, planetární, technologické nebo ji lze výstižně charakterizovat jako dobu tekutou.¹ Tyto uvedené charakteristiky příznačné pro současnost následně utváří, a to hlavně v kontextu svých vlastních dispozic, i současnou podobu fenoménu odpovědnosti.

¹ K této problematice by bylo možné napsat samostatné pojednání, což zde samozřejmě není hlavním účelem. Pro tuto část práce plně postačí brát v potaz a uvědomovat si multiparadigmatismus, který zákonitě vyvstává při pokusu o věcnou charakteristiku dnešní doby. Nikoli pouze v rámci filosofie, ale v rámci celého spektra společenskovedního diskurzu. Je třeba zohlednit fakt, že fenomén onoho multiparadigmatismu, který vyvstává a je všeobecně platný, vyvstává zároveň s jistou formou současného nihilismu (jehož novodobý počátek lze najít u Friedricha Nietzscheho, který se v tomto ohledu inspiruje v rámci německé klasické filosofie, respektive v duchu myšlenek Arthura Schopenhauera, nebo dále v návaznosti na Charlese Darwina a jeho známou evoluční teorii), který zároveň toto hledisko neguje. Platí vše, a přitom nic. Mimo jiné právě z tohoto důvodu je jakýkoliv pokus o věcné a výstižné zvýraznění nosných charakteristik dnešní doby natolik obtížný, a proto lze nalézat tak nepřehledné množství jednotlivých přístupů, a to nejenom v rámci filosofie, ale i v rámci sociologie, antropologie, politologie a dalších disciplín.

Tato práce uchopuje současnost primárně v duchu přístupu, který je patrný již ze samotného názvu práce. V rámci zvolené terminologie a metodického přístupu je zde o současnosti hovořeno jako o době neodpovědné. Idea ontologické odpovědnosti je zde záměrně dávana do konfrontace právě tzv. s dobou neodpovědnou, dobou, ve které jsou elementární principy fungování utvářeny v souvislosti s něčím, co rozhodně nelze charakterizovat pomocí slov ontologie či odpovědnost. Z této základní komparace následně vyplývají další nepřímé charakteristiky, které lze postupně zaznamenat v jednotlivých částech práce.

Hlavní účel příspěvku spočívá v poukázání na důležitost a význam, který má (nebo by přinejmenším měla mít) idea ontologické odpovědnosti. V tomto příspěvku by nemělo jít „pouze“ o holý popis současné situace, jako spíše o zřetelné poukázání na důležité aspekty současné recepce zvolené problematiky. Ta má úzkou návaznost právě na nynější recepti pojmu odpovědnosti. Významně také souvisí s určitým poukázáním na důležitost tohoto pojmu, a hlavně s potřebou zachování oné ontologické povahy v přístupu k této problematice. Hlavní cíl práce významně koresponduje s upozorněním na nevhodné uchopování tohoto fenoménu v současné době. V návaznosti na cíl práce je, v rámci teoretických východisek, třeba zohlednit primárně uvedenou literaturu a zvolený metodický přístup odpovídajícím způsobem.

Současný nepříznivý obraz – prevalence technologického řádu

V rámci současného stavu poznání lze v dnešním přístupu k odpovědnosti pozorovat to, že téměř ve všech procesech a možných dimenzích výrazně převládá čistě technická deskripce a s ní spojená, vyplývající nutná kontrola. Fenomén odpovědnosti je dnes výrazně pokřiven. Již Hans Jonas na konci minulého století otevřeně hovoří o tom, že hledisko moderní techniky ve 20. století doslova zakládá novou dimenzi odpovědnosti. „Moderní technika přichází s jednáním v natolik novém řádu z hlediska velikosti, s objekty natolik novými a s tak novými důsledky, že rámec dřívější etiky je již nemůže pojmut.“² Jak velmi trefně píše například profesorka A. Hogenová: „Dnešní člověk nevyrostá bytostně ze svých kořenů, protože kořeny jsou mu odebírány vždy nějakou ‚moderní ideologií‘, která je ve skutečnosti jen podmínkou pro uchopení moci nad lidmi. K tomu se využívá prevalence modernosti technologií...“³

Je potom následně vůbec možné, aby společnost, která primárně funguje na těchto principech, umožňovala jedinci druh myšlení, jež vede k tomu, že se člověk může „opravdově“ poznávat, žít ze svého pramene nebo pečovat o svou duši? Lze za těchto okolností vůbec nahlédnout na podobu odpovědnosti, kterou člověk má za svůj vlastní život (potažmo za celý svět)⁴ v ontologické rovině? Dle mého názoru to možné je, ale není to

---

² JONAS, Hans. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. Praha: OIKOYMENH, 1997, s. 27.

³ HOGENOVÁ, Anna, RYBÁK, David (eds.). *Potřebuje v planetární době filosofie vědu, či věda filosofii?* Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2020, s. 129.

⁴ V této části práce naznačená idea ontologické odpovědnosti, kterou lze částečně vnímat právě v souvislosti s elementární podobou odpovědnosti za jedinečný lidský život a recipročně za celý lidský svět, musí být v tomto ohledu nutně chápána v návaznosti na Emmanuela Lévinase a jeho základní přístup k fenoménu odpovědnosti. Já samotný jsem odpovědný nejen a pouze sám za sebe, ale jsem odpovědný i za druhého, dokonce víc než on samotný za sebe. Nemůžeme zůstat „zapouzdření“ ve svém nitru, to zejména v dnešní neodpovědné době již není možné.

snadný úkol a bohužel v tomto ohledu nelze hledat oporu, nebo snad dokonce pomoc v naší společnosti a jejich „běžných“ strukturách. Technologické hledisko dnes určuje podobu téměř všeho, podoba fenoménu odpovědnosti není výjimkou. Vynález parního stroje v konečném důsledku způsobil zánik do té doby běžného typu společenského uspořádání, a to sice uspořádání feudálního typu.⁵

Lidé následně odchází pracovat do nejrůznějších továren a větších podniků. I s ohledem na předchozí je třeba zohlednit technologické hledisko jako nanejvýš důležité a přiřadit mu potřebný význam. Dnešní moderní technologie, vlastně technika sama o sobě, má obrovskou moc a dnes velmi významným způsobem přetváří – a ve stejný čas bohužel i kodifikuje – podobu naší společnosti.⁶ „Jednu z nejhlubších filosofických reflexí techniky nalezneme v Heideggerově filosofii. (...) Nesmíme se spokojit s používáním a provozováním techniky, ale musíme se ptát po její podstatě, po její bytnosti (Wesen). Odmítá jak instrumentální (technika je prostředkem k dosažení stanoveného účelu), tak antropologické (technika je konání člověka) vymezení techniky, neboť obě se ukazují navzdory své správnosti a výstižnosti jako nedostatečná, neboť podle něj nejsou pravdivá.“⁷

V rámci moderních technologií je dnes třeba jít za běžný rámec nahlížení na tuto problematiku. Vždyť podobně jako samotné vývojové hledisko lidské civilizace modifikuje elementární podobu současného světa, modifikuje a následně hlavně notně rozšiřuje právě hledisko lidské odpovědnosti. Z toho vyplývá, že hledisko odpovědného chování u každého člena lidského společenství je tímto procesem přetvářeno. Idea ontologické odpovědnosti je hlediskem technického charakteru, či spíše technologickým pokrokem minimálně velmi silně konfrontována a následně deformována (samozřejmě se toto týká i vyplývajícího hlediska samotného odpovědného chování). Je nutně potřebná určitá protiváha vůči tomuto „zploštění“ do pouhé podoby ontického charakteru.

Technologický pokrok zavedl člověka 21. století do míst, o kterých se mu ještě před pouhými padesáti lety (z časového hlediska vývoje naší planety téměř nic) ani nesnilo. Za relativně krátký čas dospělo lidstvo k tomu, že má moc zničit celou planetu a téměř veškerý život na ní. Moderní technologie proměňují život člověka, a to neustále a téměř ve všech rovinách. „Bude-li však možno simulovat veškeré typy stavů pod vlivem drog, uspokojovat erotickou představivost, využívat virtuální reality k zajištění dokonalosti našich prožitků simulativním způsobem, bude se nám chtít vynořit z těchto iluzí? Budeme to umět? Budeme umět žít v reálném světě? Co nás bude vybízet k tomu, abychom vynakládali úsilí na tvorbu, výchovu, na rozvoj vztahů mezi lidmi?“⁸

⁵ Částečně lze v tomto ohledu vycházet z marxistické ideologie a jejího nahlížení na vznik kapitalismu. Ovšem dnes je třeba samozřejmě zohledňovat i další skutečnosti, zejména právě již zmíněný velmi důležitý technologický pokrok a podobně.

⁶ Například Karel Vachek hovoří o tom, že ono hledisko technologického charakteru nakonec v naší společnosti převládne do takové míry, že bude výlučně určovat nejenom její hlavní podobu, ale i základní principy, na kterých je daná společnost vystavěna, na kterých *apriori* funguje. Jako ilustrační příklad uvádí politologické hledisko. Jde tak daleko, že tvrdí: moderní technologie převládnu v naší společnosti do takové míry, že nakonec přetransformují i podobu naší zastupitelské demokracie do určité podoby přímé demokracie. Zruší tedy funkci politika, jak ji známe dnes – jakožto většinovou společností zvoleného ochránce a prosazovatele zájmů občanů (hovoří o tzv. síti). Moderní technologie tak podle něho časem budou suplovat funkci námi zvolených politiků, doslova přeberou jejich odpovědnost.

⁷ PELCOVÁ, Naděžda. *Vzorce lidství: filosofické základy pedagogické antropologie*. Praha: Portál, 2010, s. 197.

⁸ PELCOVÁ, Naděžda, SEMRÁDOVÁ, Ilona. *Fenomén výchovy a etika učitelského povolání*. Praha: Karolinum, 2014, s. 121.

Znovu je tedy na místě zdůraznit, že právě toto hledisko má obrovský dopad na vnímání pojmu odpovědnosti. Současná recepce odpovědnosti, v návaznosti na výše zmíněné technologické hledisko, je silně determinována právě samotnou společností, která má ovšem již své elementární základy předem vystavěny v podobě jisté neodpovědnosti. V momentě, kdy se vrátíme k některým otázkám, které byly uvedeny na počátku předešlého odstavce, zda je dnes vůbec možné žít „opravdově“, přistupovat k fenoménu odpovědnosti v ontologickém ohledu, vyvstávají poměrně významné skutečnosti. Idea ontologické odpovědnosti v dnešní době neodpovědnosti je, a to zcela jistě, v ohrožení! Bylo by chybou domnívat se, že je tomu tak pouze vlivem technologického pokroku a vývojem na poli informačních technologií. Ovšem je zde velmi významná spojovací linka, kterou lze bezesporu nalézt.

Vždyť v podstatě nezastavitelný technologický vývoj a pokrok by dokonce mohly časem připravit zhoubné prostředí pro vznik novodobé totality a zároveň pro nenávratnou deformaci samotného fenoménu odpovědnosti, a to aniž by to téměř kdokoliv zaznamenal. Jak již velmi dobře víme z minulosti, totalita je něčím, co je v rozporu se samotnou povahou lidskosti, a je extrémně nebezpečná. „Z hlediska politických a sociálních věd je ovšem důležité, že podstatou totalitní vlády – a snad to odpovídá povaze každé byrokracie – je vytváření z lidí funkcionáře a pouhá kolečka v administrativní mašinérii a zbavovat je takto jejich lidskosti.“⁹ Jistě není třeba zbytečně připomínat devastující následky totality na podobu fenoménu odpovědnosti. V tomto ohledu je ničivá síla totalitních režimů extrémně „účinná“ a má dalekosáhlé důsledky, které jsou pak bohužel v lidské společnosti silně patrné po několik generací.¹⁰

Fenomén odpovědnosti je konkrétně těmito negativními skutečnostmi vystavěn extrémní zkoušce, a jeho následná deformace je tak pouhou otázkou času. Současný technologický řád věcí staví fenomén odpovědnosti do velmi obtížné pozice. V hierarchii našeho nazírání na tento fenomén je třeba ontologické chápání fenoménu odpovědnosti nadřadit nad pouhou onticitu, která je nám, zejména současným technologickým řádem, podsouvána jako nejvhodnější a zároveň „nejméně bolestivé“ hledisko. Prevalence technologického řádu je pro naši společnost extrémně nebezpečná. O této skutečnosti je, a to nejenom v souvislosti s ideou ontologické odpovědnosti, třeba mluvit.

Ustupující hledisko ontologické podoby odpovědnosti v době neodpovědné

Pro dnešní dobu neodpovědnosti je příznačné, že například v rámci filosofického myšlení se již povětšinou tzv. nefilosofuje. Odpovědný druh filosofické činnosti je na obtíž. Častěji je v kurzu interpretovat. „Čistá“ filosofie se dnes (až na výjimky) zkrátka již „nedělá“.¹¹ Není na místě se této skutečnosti zbytečným způsobem podívat. Pro

⁹ ARENTOVÁ, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva a banalita zla*. Praha: Mladá fronta, 1995, s. 362.

¹⁰ Velmi smutná skutečnost spočívá v tom, že i dnes existují – a tolerují se – tyto zvrácené formy uspořádání lidské společnosti. Jsou tolerovány většinou společností a světovými mocnostmi, a to hlavně v zájmu širších ekonomických a politických zájmů. Kde je potom naše odpovědnost, když se podíváme na místa, jako je Čínská lidová republika, Ruská federace, Severní Korea a podobně. Jak můžeme hovořit o odpovědnosti, když se, pouze v rámci úzce vymezeného evropského prostoru, podíváme na aktivity Turecka z nedávné doby nebo zaměříme svoji pozornost na poslední prezidentské volby v Bělorusku. Samozřejmě všechna tato hlediska jsou velmi komplikovaná a těžko je uchopovat „pouze“ z jednoho úhlu pohledu, nicméně nic to nemění na palčivost celé situace a toto pro nás rozhodně nemůže být omluvou.

¹¹ Samozřejmě je třeba zohlednit fakt, že téměř jakákoliv filosofická teorie nebo filosofická činnost je již sama

opravdovou odpovědnou filosofií v pravém slova smyslu je typické, a hlavně zapotřebí, něco zcela jiného, než je dnes tzv. v kurzu. Pro názorný příklad lze uvést „pouhé“ hledisko času. Minimálně časové hledisko je deformováno takovým způsobem, že již samo o sobě by stačilo na tvorbu oné, zde pouze v základech nastíněné, descendance, která nemá s odpovědným přístupem k filosofií nic společného.

Kontemplativní charakter filosofie „nezapadá“ do dnešní rychlé doby. Akurátní technologické hledisko vládne téměř všemu, vždy a za všech okolností. To je obrovská škoda. Filosofie sama o sobě přitom může zcela proměnit náš život a zároven nám pomoci znovuobjevit dnes již bohužel silně degradovaný význam odpovědnosti. „Filosofie není pouhou pomůckou orientace ve světě, není pouhým ‚pragmatickým‘ věděním. Není jím ani v tom případě, že filosof snad chápe, že její hodnota je teprve v její realizaci, že není samostatným, absolutním účelem. Kdyby ji tak chtěl někdo chápati, prokazoval by pouze naprostou vnitřní neschopnost filosofování.“¹²

V návaznosti na poukázání na postupně ustupující hledisko ontologické podoby odpovědnosti v době neodpovědné je důležité poukázat na jistou formu „obcování“ s tímto fenoménem. Není zde hlavním účelem vyjmenovávat jednotlivé konkrétní příklady¹³ nebo náhledy na tento jev (i přes to, že by se jednalo o zajímavou a hodnotnou polemiku, není to nosným účelem práce). Jak již bylo řečeno, hlavní účel leží spíše v tom klást důraz na transparentní poukázání degradace a deformace dnešní podoby odpovědnosti. Již v předcházejících odstavcích byl naznačen hlavní problém. Ten shledávám primárně v tom, že idea ontologické odpovědnosti dnes prakticky vymizela a byla nahrazena zcela neodpovídajícím a nedostačujícím způsobem. Na odpovědnost je pohlíženo jako na čistou procesualitu. V tomto ohledu se zde uplatňuje – a to velmi často – „pouhá“ kauzální rovina.

Etické myšlenky a přístupy v rámci tohoto fenoménu, které jsou založeny například okolo myšlenek Hanse Jonase, Emmanuela Lévinase nebo Martina Bubera, jsou dnes něčím, co je pro většinovou společnost zbytečné, zdlouhavé, velmi často obtížně pochopitelné a vlastně je na ně pohlíženo jako na nesmysly, které jsou již dávno překonány, třeba i vlivem technologického pokroku. Transcendence (a to téměř v jakémkoliv ohledu) dnes není třeba. Je zbytečná. Dnešní člověk by musel vyvinout alespoň nějakou myšlenkovou aktivitu.¹⁴ Téměř

---

o sobě reakcí, či přesněji řečeno interpretací k určitému konkrétnímu dílu nebo autorovi. Toto zde rozhodně nechci zpochybňovat. Nicméně je určitá hranice, kterou je třeba dodržet, abychom nesklouzli k „pouhému“ interpretačnímu typu aktivity, bohužel velmi často nepřilíš velkého významu a přesahu.

¹² PATOČKA, Jan. *Češi I*. Praha: OIKOYMENH, 2006, s. 53.

¹³ Pro lepší pochopení jednotlivých souvislostí lze uvést alespoň poměrně běžnou situaci ze života člověka. Na odpovědnost je dnes pohlíženo jako na něco, co je nedůležité, je to na obtíž. Nikdo nechce nést za nic vlastní odpovědnost. Delegace odpovědnosti je něčím, na čem tzv. pevně „stojí“ společnost. Když potřebujeme něco vyřídit na úřadě, jsme velmi rychle odkázáni na někoho jiného. Ten nás následně opět pošle někam jinam a tak dále, až to nakonec dojde k tomu, že nikdo neví, kdo by měl onu odpovědnost nést, kdo by konkrétně měl zaštitřovat její plnění. Tak to bohužel velmi často končí. Ovšem někdy je dokonce možné, že „doputujeme“ na správné místo, k již konečně „odpovědné“ osobě. Ta ovšem ani neví o tom, že onu odpovědnost má. Na základě našeho podnětu se teprve začne „seznamovat“ se svými povinnostmi a se svou odpovědností. To je velmi smutná skutečnost, ovšem nikterak neobvyklá.

¹⁴ Je ovšem třeba mít na paměti, že na hledisko zmíněné aktivity zde nelze nazírat „běžným“ způsobem. Není zde myšlena aktivita v běžném slova smyslu. V duchu Emmanuela Lévinase nelze chápat setkání s druhým „pouze“ v modu jisté aktivity, která následně kauzálně způsobí setkání, potažmo vznik požadavku na naši odpovědnost, na nás samotné. V tomto ohledu by došlo k notnému zjednodušení, v duchu pouhé časové posloupnosti. Přitom u setkávání s tváří jde o více, to je třeba zohlednit.

„posvátná“ pasivita a pohodlnost by byla následně narušena. Řečeno v rámci terminologie Emmanuela Lévinase: „...transcendence není nic, co je nám dáno, je to to, co v nás vchází a co v nás může vzejít pouze proto, že se setkáváme s tváří Jiného, tedy vchází pouze ve společenství vzájemně respektované svobody.“¹⁵

Výše uvedené aspekty jsou velmi problematické. I když všechny důsledky zdaleka nepocítíme hned, a je dokonce možné, že v prvních chvílích se nám může zdát, že toto „obcování“ s ideou odpovědnosti ani žádné větší důsledky mít nebude, opak je pravdou. Je možné, že až příliš pozdě se tato zásadní chyba ukáže ve zcela zřejmé podobě. Rezignace na samotnou ideu ontologické odpovědnosti se plně zjeví ve všeobecném diskurzu až ve chvíli nezvratného úpadku. Můžeme průběžně pozorovat jisté závažné skutečnosti, ale dá to práci. Člověk si musí dávat věci do souvislostí, vybírat si ten „správný“ druh informací, mít vůbec v sobě obsažen *appetitus* po tom chtít jít tzv. do „hloubky“, řekněme vhodně používát tzv. kritické myšlení (jak se dnes velmi často užívá). S ohledem na již zmíněné hledisko času musí na to mít vůbec čas.¹⁶

¹⁵ PETŘÍČEK, Miroslav. *Úvod do (současné) filosofie*. Praha: Herrmann, 1997, s. 56.

¹⁶ To je pro dnešního člověka zásadní problém. Většinu času, který má k dispozici, spotřebuje buď k uspokojení základních biologických potřeb, nebo k práci. Dnešního člověka lze mj. charakterizovat právě jako bytost vyrábějící neboli *homo faber*. Práce je dnes téměř vším. Jak lze nalézt například in PATOČKA, Jan. *Negativní platonismus*. Praha: Československý spisovatel, 1990, s. 111. Jan Patočka zde novodobou podobu člověka dává do souvislosti s fenomény, jako je pozitivismus, marxismus nebo pragmatismus. „Člověk je tu součástí přírody, která vyrábí prostředky svého života, která pracuje a v souvislosti s tím vynalézá; v klasickém pozitivismu, v marxismu, v pragmatismu tato racionální vynalézavost je hodnocena vysoko, jako vrchol života...“ Zbytek času, který člověku zbývá, většinou doslova „spotřebuje“ k tomu, aby si náležitým způsobem odpočinul, většinou ve formě tzv. „rauše“. Není zde na místě přehnaně moralizovat nebo se této skutečnosti příliš podívat. Člověk je tzv. „rád, že je rád“. Opravdu, když člověk doputuje po běžném pracovním dnu z práce domů a ví, že se musí „nachystat“ na následující pracovní den, je často unaven a musí se neustále zaobírat věcmi, jako je chod domácnosti, péče o potomstvo, péče o domácí mazlíčky, vyřizování nejrůznějších neodkladných záležitostí a podobně (tímto způsobem totiž dnešní člověk nejčastěji pocítuje alespoň elementární formu odpovědnosti, ale stačí to?), je velmi obtížné v sobě najít již zmíněný *appetitus* po tom, řekněme terminologií Jana Patočky, „něco vyššího chtít“, zajímat se o okolní dění, jít do „hloubky“, nebo dokonce číst filosofii. Do jisté míry se nelze dnešnímu prototypu člena naší společnosti divit. Je pevně sevířen systémem, do kterého se již narodil. Byl dokonce v tomto ohledu vychován svými vlastními rodiči, svojí rodinou. Je třeba chodit do školy, tam se dobře učit, aby mohl jít na vysokou školu, aby z něho tzv. „něco bylo“ (o současné degradaci vysokých škol se zde není třeba zmiňovat). Po vysoké škole nejlépe nastoupí ihned do zaměstnání, začne řádně platit daně, zdravotní a sociální pojištění (jakým způsobem je nakládáno s financemi daňových poplatníků v této zemi, jaká je úroveň a hlavně běžná praxe, konkrétně v našem státě, v rámci běžné zdravotní a sociální péče, opět není třeba příliš zdůrazňovat a tím tak vyzdvihovat tuto smutnou skutečnost), do několika let si nejlépe najde vhodnou partnerku či partnera a následně „splní“ svou reprodukční povinnost vůči lidské společnosti. Zkrátka se „vhodně“ začlení do systému, do většinové společnosti. Jakým způsobem nám tedy „zapadá“ idea ontologické odpovědnosti, potažmo v širším slova smyslu samotná filosofie, do tohoto klasického schématu?

V návaznosti na zmíněné časové hledisko si lze představit poměrně komickou situaci. Otec místo obvyklé odpolední návštěvy nedaleké hospody volí raději odpoledne s Platonovými dialogy, primárně se chce věnovat *Menónovi*, jednomu z nejkrásnějších dialogů, ale zároveň také jednomu z nejvíce náročných z interpretačního hlediska. Matka místo toho, aby po práci spravovala chod domácnosti, čte *Kritiku praktického rozumu*. Dcera místo trávení odpoledne v nákupním středisku jde domů a zkouší číst *Fenomenologii ducha*. Syn místo hraní na nejnovější herní konzoli volí raději možnost porozumět něčemu, co má pro něj samo o sobě již těžko srozumitelný název, *Bytí a čas*. Všichni se rozhodli pro subjektivní úpravu svého časového rozvrhu, konkrétně ve prospěch filosofie. Idea ontologické odpovědnosti, v současné neodpovědné době, je velmi silně navázána právě na filosofii. Následný vyplývající druh odpovědného chování současného člověka vůči sobě samému (vůči celému světu) by měl alespoň částečně probíhat v návaznosti na filosofii. To je v rámci zvolené problematiky velice důležité.

Idea ontologické odpovědnosti je v naší době neodpovědnosti, velmi kulantně řečeno, v nepřilíh zdatné kondici. Má často pejorativní charakter, je dána do souvislostí, se kterými by v souvislost být dána rozhodně neměla. Je třeba znovu objevit elementární význam ontologického druhu odpovědnosti, snažit se o změnu. O to se každý člen lidské společnosti musí pokusit sám za sebe. Každý musí začít v rámci sebe samotného. Nikdo z nás není z tohoto *a priori* vyloučen. „Mravní rozhodnutí vždy činí jednotlivec. Jeho důsledky se mohou dotknout mála osob, také mnoha lidí, i lidstva jako celku. Podle počtu zasažených nebo spoluzasažených, tedy podle dosahu působnosti, můžeme dělit mravní problémy na ty, které zasahují málo lidí: manžele, milence, přátele, rodinu, okruh kolegů; na ty, které zasahují větší počet lidí: podnik, spolek, obec, region, stát, národ; konečně na takové (jsou z historického hlediska relativně nové), které zasahují celé kontinenty nebo části lidstva (např. rozvojové země) nebo veškeré lidstvo nebo – konečně veškerý pozemský život.“¹⁷

Když se současný člověk rozhlédne okolo sebe, může propadnout pocitu beznaděje. Celosvětová krize, která byla vyvolána vlivem pandemie koronaviru, zachvátila lidskou společnost bez výjimek. Tentokrát se nejedná o krizi ekonomického charakteru, jako tomu bylo v nedaleké minulosti, ale jde o krizi, která „přetřásá“ skoro všechny lidské hodnoty, uzpůsobení našich potřeb, samotné uspořádání lidské společnosti a její hlavní principy. Rámec fenoménu odpovědnosti z tohoto vyloučit nelze. Idea ontologické odpovědnosti je dnes důležitější než kdy dříve. Je zapotřebí opravdového odpovědného druhu chování ze strany všech zúčastněných, ne pouze „hra“ na něj. Vlivem této krize se ukazuje, jak je naše lidská společnost křehká, jak jsou naše hlavní principy fungování nestabilní. „Hrouť se státy monarchistické i demokratické, obojí založené na humanismu. Krize a krach postihuje ne tu či onu formu státu, nýbrž stát vůbec. Už nezůstaly žádné silné státy s dlouholetou tradicí. Ani jeden stát neví, co s ním bude zítra.“¹⁸

Ustupující hledisko ontologické podoby odpovědnosti se v dnešní neodpovědné době projevuje různorodými projevy. Lze to pozorovat na přístupu k filosofii, nevědomosti o potřebě ontologické podoby tohoto fenoménu, „obcování“ s fenoménem odpovědnosti nebo na časovém hledisku, které je stále více upravováno ve prospěch doby neodpovědného charakteru, ve prospěch pouhé onticity.

Ilustrační příklad – politická praxe

Jak již bylo několikrát zmíněno, současná recepce pojmu odpovědnosti je silně pokřivena. Na tuto skutečnost, která většinou bohužel stále není brána v potaz, je zde opakovaně kladen důraz zcela záměrně. V momentě, kdy vztáhneme toto hledisko například

---

V souvislosti s tím, co bylo uvedeno výše, je třeba si uvědomit, že právě „pouhé“ časové hledisko je tím stěžejním. Ne bezdůvodně bylo v antickém Řecku částečně možné tzv. nic nedělat (ale pouze dnešní, na výkon zaměřenou optikou). Ono zdánlivé nicnedělání je ve skutečnosti potřeba a nejedná se o pouhé nicnedělání, ba naopak. Pokud chceme zkoušet pochopit význam ontologické odpovědnosti, zkoušet opravdu porozumět filosofickým myšlenkám, je nutné to k sobě tzv. pustit, zkoušet to „uvlastnit“, a to skrz sami sebe. Takový postup vyžaduje hodně času, energii, a hlavně chuť. Současný stav věcí bohužel není tomuto příliš nakloněn. Proto je tak těžké věnovat se filosofii, následně žít odpovědný život nebo vidět, které skutečnosti jsou opravdu těmi důležitými.

¹⁷ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 533.

¹⁸ BERDJAJEV, Nikolaj Aleksandrovič. *Nový středověk: úvaha o osudu Ruska a Evropy*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2004, s. 29.

ke konkrétní situaci u nás, do našeho kulturně-sociálního prostředí, opět lze bohužel nalézat skutečnosti, které jsou doslova žalostné.¹⁹

Za poměrně krátkou dobu nás čeká delegování naší odpovědnosti na námi zvolené zástupce, kteří by měli hájit naše zájmy. Předvolební sliby jsou již minulostí, spíše se již „pracuje“ na těch nových. Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky jsou již aktuální a strany se musí náležitě připravovat, aby získaly podporu ze strany voličů (samozřejmě i finanční prostředky s tím spojené). Celé týmy poradců jsou v plné pohotovosti. „Ladí“ se vhodná strategie, kampaně, řeší se finance na reklamu a členité marketingové týmy se připravují, jak se voličům co nejvíce, a hlavně nejméně zřejmým způsobem, tzv. „dostat pod kůži“ (dnes se již totiž doslova „prodává“ politik, respektive značka politika se vším, co k tomu patří, je to obdobné, jako když se prodává určitý produkt). „V reklamním charakteru kultury zaniká její odlišení od praktického života. Estetické zdání se stává pozlátkem, které reklama přenáší na zboží, jež toto zdání absorbuje; avšak onen moment samostatnosti, který filosofie pojímá právě jako estetické zdání, se ztrácí.“²⁰

Bohužel takto by šlo pokračovat poměrně dlouho. Extrémně negativní až zvrácená realita spočívá v tom, že všechny tyto skutečnosti, které velmi výrazně deformují podobu přístupu člověka k fenoménu odpovědnosti a jeho život samotný, a to již v samotném počátku (komplexně, ne pouze v rámci politického života v České republice, to je třeba pochopit), nejenom, že přicházejí tzv. po „holubičích nožkách“, ale jsou nám dokonce záměrně prezentovány, jsou předem upravovány takovým způsobem, aby prošly tzv. bez povšimnutí, pokud možno s co nejmenší pozorností. V momentě, kdy jsou již tyto skutečnosti natolik zřejmé, že je nejde nějakým „vhodným“ způsobem maskovat, rychle se vytvoří nějaká další „důležitá“ událost, která svým významem doslova „přebije“ onu původní, již nesnesitelnou skutečnost, a pozornost většiny je následně odvedena „vhodným“ směrem.

Tato zcela zřejmá vypočítavost je doslova odpudivá a není hodna odpovědného opravdového a čestného člověka (natož pak někoho, kdo má zastávat veřejný úřad). Dnes je bohužel toto zcela běžnou praxí. Odpovědné chování se nenesí, není v kurzu, je naopak spíše na obtíž. Každodenní politická praxe v našem politickém prostředí bohužel opakovaně poukazuje na to, že hledisko ontologické podoby odpovědnosti je pro námi zvolené zástupce zcela cizím pojmem. Ona idea je něčím, co nemá v politické praxi místo.

¹⁹ Ač si text rozhodně neklade za cíl politologický, či dokonce ideologický přesah, je na místě uvést alespoň elementární příklady. Právě v rámci současných politických kroků nebo aktivit v rámci našeho politického života z období několika posledních měsíců lze pozorovat výraznou deformaci. Například ministr školství, mládeže a tělovýchovy Robert Plaga a jeho nepochopitelný krok ohledně finančních prostředků pro pedagogické a nepedagogické pracovníky ve školství. V návaznosti na toto novela zákona o pedagogických pracovnících. Přerozdělení finančních prostředků pro Armádu České republiky, rušení superhrubé mzdy, které je navíc prezentováno způsobem, že toto rozhodnutí nebude mít v budoucnosti žádné výraznější důsledky (nikdo za to „neponese“ odpovědnost), podobně jako již v minulosti situace okolo slev na jízdném (kupříkladu vzrůstající zálohy na zdravotní a sociální pojištění od roku 2021 zcela jistě nesouvisí s rušením superhrubé mzdy). Vláda odsouhlasila rozpočet na příští rok (2021) se schodkem 320 miliard! Kdo v budoucnosti ponese odpovědnost za tato „ukvapená“ rozhodnutí?

²⁰ ADORNO, Theodor W. *Schéma masové kultury*. Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 7.

Slovo závěrem

Prevalence technologického řádu, hledisko ontologické podoby odpovědnosti, které je v dnešní době neodpovědnosti na ústupu, odklon od „opravdové“ filosofie, odklon od elementární odpovědnosti samotné (její následná delegace), běžné praktiky v rámci našeho politického života. Všechny tyto skutečnosti a opomíjení dalších důležitých hledisek bohužel vedou nevyhnutelně k současnému stavu věcí. Znovu je na místě zopakovat: idea ontologické odpovědnosti v dnešní doslova neodpovědné době je nanejvýš důležitá a musí být znovu brána v potaz! Primárně musíme disponovat vhodným typem poznání ohledně této problematiky. Z toho musíme vycházet a pokusit se odpovědně „zakládat“ svůj život. Tímto způsobem pak „zakládat“ svůj přístup k odpovědnosti. Je třeba jít tzv. do hloubky, k pravé povaze tohoto fenoménu.²¹

Naštěstí ještě není vše ztraceno. I v dnešní době, i přes všechny zmíněné negativní skutečnosti lze nalézat výjimky, které vybočují z určitého pochmurného standardu. Jednotlivé kontradikce bohužel zakládají naše jednání a zamezují pravdivému odpovědnému životu. Je třeba pozorně hledat a neztrácet naději. Současná recepce pojmu odpovědnosti v drtivé většině osciluje okolo nesprávných hledisek a pojmů. Můžeme říci, že dokonce žijeme v době neodpovědnosti, která je jednak neuvědomělou, bohužel částečně zcela jistě uvědomělou a předem bezohledně naplánovanou. „Odpovědnost je tak skutečností, která problematizuje egoismus tím, že ukazuje jeho nutnou sounáležitost s altruismem; kdekoliv se tato korelace oslabuje, ocitá se lidství pod diktátem svévole (libovůle).“²²

Před touto libovůlí je třeba se mít na pozoru. Idea opravdové ontologické odpovědnosti může být zcela jistě něčím, co dokáže „vykoupit“ zmiňované negativní aspekty a skutečnosti. Je velmi těžké začít podle této premisy žít svůj vlastní život, ale měli bychom se o to pokusit.

Řečeno bylo již poměrně mnoho. Zvolená problematika není jednoduchým způsobem uchopitelná, spíše se „vzpírá“ jednotlicí definici a zobecnění. Najít vnitřní jednotu v souvislosti se zvolenou problematikou není jednoduché. V rámci této práce je důležité alespoň upozornit na současnou dobu neodpovědnosti, která má poměrně mnoho podob a skýtá obrovské riziko, dokonce až v plíživě postupně nastolené totalitě. Filosofie může být něčím, co nám může pomoci ve znovuobjevení silně pokřiveného významu odpovědnosti a pochopení zvolené problematiky. Idea ontologické odpovědnosti v současné době neodpovědnosti by měla mít svoji entitu založenou v individuálním přístupu k odpovědnosti každého člověka za jeho vlastní život, potažmo za celek světa.

Znovu je nutné zopakovat, protože to je stěžejním hlediskem: je na každém z nás, abychom se sami za sebe postavili a zasadili se o to (a to i přes nevládný stav naší současnosti, který zde byl pouze v hrubých obrysech vykreslen), aby idea ontologické odpovědnosti

---

²¹ Zde můžeme nalézat pomoc u Edmunda Husserla nebo Jana Patočky. Musíme naši zkušenost s fenoménem odpovědnosti podrobovat určitému vnitřnímu procesu, ideálním způsobem pomocí fenomenologického hlediska. Pro lepší pochopení například in PATOČKA, Jan. *Češi II*. Praha: OIKOYMENH, 2006, s. 404. „Studovat zkušenost v její skruktuře pak znamená: ukázat, že situace je opačná – nikoli ostrůvky ducha v jednotném moři přírody, nýbrž naopak věci, materiální záležitosti jakožto ostrovy, jako póly cílesměrných výkonů ducha, jako opěrné body v moři ducha a jeho aktů.“

²² PALOUSH, Radim, PRÁZNÝ, Aleš. *Odpovědnost*. Praha: Karolinum, 2012, s. 119.

v dnešní době neodpovědnosti nabyla na svém významu a zbavila nás redundantních, nicneříkajících, bezvýznamných a vyprázdněných charakteristik tohoto fenoménu. Idea ontologické podoby naší odpovědnosti, která se stane naší přirozenou součástí, budeme-li z ní vycházet v kontextu našeho obstarávání a pobytu, nám může být tím „pravým“ průvodcem a může nás zavést na místa, která si ani nedokážeme představit.

„Brzy už vejdu do této přerozlehlé pouště, široširé a nezměřitelné, již srdce vpravdě zbožné rádo a blaženě podlehne. Propadnu se do božích temnot, do němého ticha a do nepopsatelné jednoty bytí a v tomto propadání se ztratí veškerá rovnost i nerovnost a v té propasti můj duch ztratí sám sebe a nebude vědět, co je stejné, ani co je nestejně, nebude vědět nic: a zapomenuty budou veškeré rozdíly, vejdu do své prosté podstaty, do tiché pouště, kde se nevyskytuje žádná rozdílnost, do nitra, kde nikdo není doma. Ponořím se do tichého a pustého božství, kde není díla ani obrazu.“²³

Každý člen lidské společnosti by se měl dle svých možností postavit proti výše zmíněným negativním skutečnostem a zasadit se tak svým jedinečným, byť zdánlivě nepatrným, ale o to důležitějším příspěvkem o zlepšení současného *statu quo*. Měla by to být naše povinnost, naše přirozenost, potažmo naše odpovědnost. Důležitost a podstata, kterou má idea ontologické odpovědnosti v naší současné době, je slovy těžko vyjádřitelná, ale je třeba o ní alespoň tušit.

---

²³ ECO, Umberto. *Jméno růže*. Praha: Český klub, 2011, s. 411.

SEZNAM LITERATURY

ADORNO, Theodor W. *Schéma masové kultury*. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-406-0.

ARENDT, Hannah. *Eichmann v Jeruzalémě: zpráva a banalita zla*. Praha: Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0549-6.

BERDJAJEV, Nikolaj Aleksandrovič. *Nový středověk: úvaha o osudu Ruska a Evropy*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2004. ISBN 80-86818-05-5.

ECO, Umberto. *Jméno růže*. Praha: Český klub, 2011. ISBN 978-80-86922-36-2.

HOGENOVÁ, Anna, RYBÁK, David (eds.). *Potřebuje v planetární době filosofie vědu, či věda filosofii?* Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2020. ISBN 978-80-7603-162-3.

JONAS, Hans. *Princip odpovědnosti: pokus o etiku pro technologickou civilizaci*. Praha: OIKOYMENH, 1997. ISBN 80-860-0506-2.

PALOUŠ, Radim, PRÁZNÝ, Aleš. *Odpovědnost*. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2083-1.

PATOČKA, Jan. *Negativní platonismus*. Praha: Československý spisovatel, 1990. ISBN 80-202-0235-8.

PATOČKA, Jan. *Češi I*. Praha: OIKOYMENH, 2006. ISBN 80-7298-181-1.

PATOČKA, Jan. *Češi II*. Praha: OIKOYMENH, 2006. ISBN 80-7298-182-X.

PELCOVÁ, Naděžda. *Vzorce lidství: filosofické základy pedagogické antropologie*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-756-5.

PELCOVÁ, Naděžda, SEMRÁDOVÁ, Ilona. *Fenomén výchovy a etika učitelského povolání*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2636-9.

PETŘÍČEK, Miroslav. *Úvod do (současné) filosofie*. Praha: Herrmann a synové, 1997. ISBN 80-238-1741-8.

STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filosofie*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7195-206-0.

(Mgr. Sebastian Jirgl je doktorandem filosofie na Katedře filosofie a občanské výchovy UK PedF.)